

УДК 80.808

Мирзахидова М. И.
филология илимдеринин доктору, профессор
Надилбек кызы Б.
аспирант

БАЛАГА АРНАЛГАН БАТАЛАР

Мирзахидова М. И.
доктор филологических наук, профессор
Надильбековна Б.
аспирантка

БЛАГОСЛОВЕНИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ

Mirzakhidova M. I.
doctor of philology, professor
nadilbekovna B.
graduate student

BLESSINGS FOR CHILDREN

Аннотация. Макалада батанын мааниси, уул балага берилген баталардын түрлөрү жөнүндө сөз болот. Бата берүү кыргыз элинин күнүмдүк турмушунда кеңири колдонулат. Кыргыз этносунун ой-туюмунда батага ишенүү, сөз күчүнө ынануу, андан таасирленүү, натыйжага жетүү ж.б. түшүнүктөр жашап келет. Уул балага берилген баталардан мисалдар келтирилет. Батанын ыйыктыгы элдин ишениминде болгон, баталар, мына ошондой күндөрдө адамдын маанайына, психикалык абалына оң таасирин тийгизе турган, жалаң жакшылыкты алып келе турган курал болуп эсептелинет. Балдарга арналган баталар: бала төрөлгөндө, ат койгондо, сүннөткө отургузганда, үйлөнгөндө берилген ак тилектер, баталар берилген. Андагы ар бир сөздүн мааниси терең экенин, эр жетүүсүнө, тарбиялоосуна чоң таасири бар экенин байкоого болот.

Негизги сөздөр: бата, бата берүү, алкыш, жакшылык, Теңир, аалам, тукум улоо, наристе

Аннотация. В статье обсуждается значения и виды благословения сыну. Благословение широко используется в повседневной жизни кыргызского народа. В мышлении кыргызского этноса существует вера в благословение, вера в силу слов, попадание под их влияние и достижения целей. Приведены примеры благословений сыну. Кыргызский народ верит в благословения, благословение считается инструментом, способным положительно влиять на настроение, душевное состояние человека, которое приносить только добро. Следующие благословения посвящаются детям мужского пола: благословения при рождении ребенка, при получении имен, при обрезании и когда сын женится. Благословения имеют глубокий смысл, оказывающий большое влияние на рост и воспитание человека.

Ключевые слова: благословение, благословить, похвала, добро, Всевышний, вселенная, продолжение рода, малыш.

Abstract. The article discusses the meanings and types of blessings for the sons of Kyrgyz people is widely used in the daily life of the Kyrgyz people. There is a belief in the power of words and an influence of blessings in achieving goals. The examples of the blessings are given in the article. The Kyrgyz people believe in blessings; a blessing positively influences a person's mood and state of mind, which leads only to kindness. The following blessings are dedicated to male children: the blessings at the birth of a child, at giving the names to a newly born male child, at circumcision, and when a male child marries. Blessings have a deep meaning that has a great influence on the growth and education of a person.

Key words: blessing, to bless, praise, kindness, Almighty, universe, procreation, baby.

Киришүү. Тээ эзелтен бери кыргыз элинин батага болгон ишеними бекем болгон. Батанын чеги жок. Айтылган бата сөзсүз аткарылат. Бата бул жүрөктөн чыгат,

ал сөзсүз ишке ашат. М: Аксакалга “бата берип коюңуз” дегени бул ошол адам бата кылганга татыктуу экени, сый-урматы бар экендигинен кабар берет. Энесинин,

атасынын батасын алган бала эч качан кор болбойт, кем болбойт.

Кыргыз элинде балага өзгөчө көңүл буруп, баланы бул дүйнөгө сак-саламат келишин тилеп, жакшы бата кылышкан. Баланы тарбиялоодо ар кандай ыкмаларды колдонуп келишкен. Кыргыз элинде бала дүйнөгө келгенден баштап кырк чыга элек бала, кызыл эт бала, чүрпө, бешиктеги бала, эмчектеги бала деп тергеп аташкан.

Кыргыз элинде батага болгон ишеним бекем болгон. Батаны кыргыздар алкыш, алкоо деп да колдонушкан. Элдин алкышына ээ болгун! Каргыш албай, алкыш ал, Кудай жалгасын, Кудай алкасын! деп айтышкан. Батаны берүү максатына ылайык бир нече түрлөрү бар.

Батаны эл үчүн жакшы иш жасаганда, жаңы төрөлгөн жаш наристенин киндигин кескенде, оозуна май салып оозантууда, азан айтып, ат коюуда, аластап бешикке салганда бата беришкен. Мындан сырткары жаңы кийим кийгизгенде, кошуналарга кырк тооч жаап, атап баланын кыркын чыгарганда, жентек тойдо, тамтаң баскан кезде тушоо кескенде, тагалары тайга мингизгенде, үйлөнүү тоюнда түрдүүчө бата беришкен. Бала бата алып чоңойгон. [3]

Кыргыз эли тилдөө, урушуп-жемелөө төмөндөгүдөй сөздөр менен айтып урушкан. Анда “жолуң болгур, бай болгур, чачың өскүр” деп жемелеген. Анын ичинде тилеги чагылдырылып турат. “Ата - аска зоо, эне - оргуган булак, бала - экөөнө тең шам чырак, балалуу үйдө - бакыт бар, балалуунун багы бар, баласыздын жүрөгүндө муңу бар, баласы жоктун ырысы жок, балалуу үй – базар, баласыз үй – мазар, балалуу үй – гүлүстан, баласыз үй – көрүстан, баланын туулганына эмес, турганына сүйүн, ар бир бала өз ырыскысы менен төрөлөт, уулсуз ата – канаты кыркылган куш. Эне үчүн канча бала болсо, ар биринин орду болгон. Канча баласы болсо, ошончо жүрөгү болгон” [5].

Балага мүнөздүү болгон баталарды чогултуп, тарбиялык маанисин көрүп чыгалы.

Баланын адамдык сапаттарына арналган баталар: “Атка минерман бол, касыңа ок бол, досуңа от бол, үйүңө көз бол, жериңе сөз бол, душманга жут бол, элиңе кут бол, кийимиң кептүү болсун, элиң эптүү болсун, өмүрүң узун болсун, өрүшүң жайык болсун, тукумуң журттан ашып, тууганың канат болсун, баяндуу адамдык бер, аброюң тыштан болсун, өзүң журттун туягы, болгун элдин чырыгы, нуска сөзүң эп болсун, сан-

жыра сөзүң сап болсун, катардан озгон эрен бол, көл түбүндөй терең бол, сынаң калса, кулак бол, мактай калса керең бол, жигиттин сымбатына ээ бол, карылардын урматына ээ бол” [4].

Бул баталарда кыргыз уулуна айтып жаткан батасы насаат катары жана терең мааниге ээ. Анткени, кыргыз баласы аттын үстүндө сызып уча турганын, кас келсе ок болуп, жут болуп тураарын жана мекениңе жакшы сөз болушунун баяндап жатат. Баарынан мурда адамдык сапатты тилегени, элине кызмат кылган эптүү жигит болушун, тууганына канат болушун, нуска сөзүң эп болуп, карынын сөзүн капка сал деп бата берген.

“Салттуу кыргыз үй-бүлөсүндө өскөн балдар жаштайынан бата алууну гана эмес бата берүүнү да үйрөнгөн, малга, дасторконго, сапарга чыкканда ж.б. бата берген, атасы жоого бара жатканда да, жолго чыкканда да баласынан бата сураган, демек бата баланын кан-жанына өтө жашынан сиңип, аны жөн гана бир айтыла берүүчү сөздөр катары кабылдабай, баталардын кайтарымына, алардын магиялык касиети бар экендигине ишенген”[4].

Демек, бата кыргыз элинин канына сиңген баа жеткис касиет, энергия. Балдарды айтылуу адамдын батасын алуу үчүн айлап жүрүп атактуу адамдарга алып барышкан, алардын астынан өткөн. Арстанбек Буйлаш уулу Жеңижоктун оң жана терс жактарын айтып, ырчы болууда эмнелер керек, кандай даярдыктар, үйрөнүү керек экенин, зарылдыгын белгилеп батасын берген.

Арстанбек Буйлаш уулу “ырчы болоордон мурда сынчы бол, зөөкүрдү чаба турган камчы бол, кургак жерге тамчы, дүлөйгө кулак, чөлдүү жерге булак, аргымак минген баатыр, алсызга жакын, жесирге желек бол, жетимдерге көмөк бол” деп батасын берген [4].

Балага бата берүү алардын жаш курагына жараша да берилген. Мисалы, баланын наристе кезинде кыркын чыгарууда жаңы төрөлгөн баланы кырк күн эч жакка алып чыкпай, далдоолоп, эч кимге көрсөтпөй, этияттап карашкан. Атайын кыркын чыгаруу да аземи өзүнчө мааниге ээ болгон. Апасы, энеси, таенеси кыркын чыкканда келип, чачын таятасы, таякеси аксакалдарга ырым кылып алдырышат. Таятасы кошо энчи атап, кырк тооч жасап, таратып, кырк кашык сууга акырында чайкап эмдеп, ак батасын беришет. “Кырк атандын жөрөлгөсү, ата-

энеңдин өбөлгөсү. Кырк уруу кыргыз ичкен суу, кырк атабыз кечкен суу, кырк ашууну ашкан суу, кырк томолонуп келген суу, кырк таштарды кырккан суу, Кызыр атам таткан суу Оомийин! "[2] деп бата беришкенин байкоого болот.

Тушоо кесүүдө ак, кара жипти өрүп байлоо – баланын жашоосунда ак, кара бар экенин туюнткан. Баланын тушоосун кескенде аксакалдар төмөндөгүдөй бата беришкен: "Атка минерман бол, эрөөдө билерман бол, касыңа ок бол, досуңа от бол, үйүңө көл бол, жериңе сөз бол, душманга жут бол, элиңе кут бол, элиң эптүү болсун, өмүрүң узун болсун, өрүшүң жайык болсун, тукумуң журттан ашып, тууганың канат болсун, Бакайдай көсөм, Жээрендей чечен, Манастай кыраан бол! Оомийин!" [2].

Сүннөткө отургузгандагы бата:

Баланы сүннөткө отургузганда ата-эне даярдык көрөт. Аксакалдар *"Бисмиллаха-ман ирахим, мусулман болдуң карагың, чырагың жагар уулсун ата менен апандың, тоодой болсун талабың, алтын менен күмүштөн жасалсын жарагың"* деп бата кылышкан.

Ошону менен бирге *"Эртең эле туруп кет, ошол салтты апкелем, муратыңа жете бер, күндөн күнгө өсө бер, узак болуп өмүрүң, өмүрүңдүн түйүнүн, өзүң билип чече бер, Оомийин!"* деп берген. Айтылган бата баланын көкүрөгүнө кыттай уюп, мен келечекте ушундай күчтүү инсан болом деп ниет кылат жана бата алдым деп батага ишенет [1, 33].

Үйлөнүү тоюнда берилчү бата, ата-эне тапкан мал-мүлкүн чогултуп, баласына той кылып, тапканын элге берип, ак батасын

алат. Эки жашка арналып бата айтылат. Аксакалдарыбыз *"Кол кармашып өткүлө, муратыңа жеткиле, саябалуу дарактай, сан жылдарга өткүлө, ак никелүү болдуңар, бөлүнбөгүн эки эли, аппак келин уул тапсын, айдай жарык чекелүү, жүзгө чыксын жашыңар, аппак болсун чачыңар!"* деп бата берет. Эки жашка айтылган баталар алардын тур-муш жолуна дем болот [1, 34].

Баланын өмүрүндө бата коштолуп келатканын көрүнүп турат. Мындан сырткары коомго салым кошкон инсандар бата менен ийгилик жаратканын айтууга болот. Батадан бүткөн бала дешип да эл ичинде кенен оозго алынып келет. Бул маалыматтар көркөм чыгармачылыктын коомдун, элдин тарыхын, ишенимдерин, үрп-адатын, жашоо мүнөзүн, салт-санаасын, улуттук жүзүн, коомдук карым-катнаштардын, социалдык жана маданий корун, жалпы адамзаттык баалуулуктарын чагылдырып, өсүүсүнө негиз болорун далилдеп турат.

Бата – жамандыктардан коргоо, жакшылыкка умтулуу. Бата берүүдө Умай эненин батасы чоң рол ойногон. *"Жаш балдарга Умай эненин колу эм болуп келген. Апаларыбыз менин колум эмес, Умай эненин колу деп эмдеп, кинделеп койгон. Баланы көчүгү көк-ала болсо, Умай энең тартипке салыптыр деген түшүнүк болгон, Умай эне балама таттуу уйку бер деп алдейлеп, уктатышкан"* [6].

Жыйынтыктык. Адам баласы үчүн баланын орду чоң экендиги, баталар наристе кыз-уулга тең арбын берилет. Ар бир ата-эне балага бата берүүнүн жана бата алуунун эрежелерин билүү милдет экенин, балага, анын тарбиясына зор таасири бар экенин айткыбыз келет.

Адабияттар:

1. Акматалиев Амантур Сейтаалы уулу "Каада-салт, үрп-адат, адамдык оң-терс сапат. — Б.: 2022. -540. 33-34-б
2. Акматалиев А. Каада-салттар. Ак баталар / Баш сөзүн жазгандар Н. Ыйсаева, М. Өмүрбай уулу; Түзгөндөр: А. Акматалиев, К. Кырбашев, М. Өмүрбай уулу, Ө. Шаршеналиев. Кырг. Улут. И. А. ж.б. — Б.: «Шам», 2003. — 400 б. — («Эл адабияты»).53-54-262-277-б
3. Мирзахидова М.Н., Надилбек кызы Бегимай «Бала тарбиялоодогу батанын орду» ISSN 0132 -618X Эл агартуу - Б.: 2023, 439. 242-б
4. Муратов А., Акматов К. Бала тарбиялоодогу кыргыз керемети: улуттук тарбия жана билим берүү салттары. Б.: 2020-368 6.4-5-7-б.
5. Төлөкова Э. "Кыргыз жана англис паремияларында чагылдырылышы". 107-б. ISSN 1694-5220. Наука. Образование .Техника. №2, 2024 244-б. <https://doi.org/10.54834/vi2.407>